

Inleiding

Over de ontstaansgeschiedenis van de vereniging “De Friesche Elf Steden” als ook de 15 georganiseerde tochten is veel geschreven. In het kader van ons 100 jarig bestaan in 2009 leek het ons toch leuk om toch even kort weer te geven over hoe het 100 jaar gelden allemaal begon.

Voor de oprichting van de vereniging “De Friesche Elf Steden” was er al een lange traditie ontstaan om, zodra het mogelijk was, op de schaats de elf steden van Friesland in één dag te bezoeken. Historici geven aan dat de eerste Elfstedentocht dateert uit 1749. Dit blijkt uit de dichtbundel “De winter in drie zangen” uitgegeven door Abraham Ferwerda in Leeuwarden. Hierin wordt verwezen naar, voor zover wij weten, de eerste Elfstedentocht. Uit het gedicht blijkt ook dat het schaatsen van de Elfstedentocht in het midden van de achttiende eeuw al als geweldige krachtsinspanningen werd beschouwd.

De eerste rijders van wie de namen bekend zijn gebleven dat zij de Elfstedentocht per schaats hebben volbracht, zijn die van Pals Andries en Pals Geerts. Zij reden de Elfstedentocht in 1809. Na 1809 wordt er steeds vaker melding gemaakt van geslaagde Elfstedentochten. Hierbij dient nog opgemerkt te worden dat deze Elfstedentochten allemaal zijn gedaan op eigen initiatief van de deelnemers, het was geen georganiseerde tocht. Na 1840 wordt in de Friese media melding gemaakt van talrijke Elfstedentochten.

De lange en strenge winter van 1890/91 is als voorteken te beschouwen van de huidige Elfstedentocht. Het schaatsen van de Elfsteden was in die winter een rage geworden. Eén van de uitvoerigste berichten is terug te vinden in de Nieuwe Sneeker Courant van 25 december 1891. Een aantal schaatsers (ook vrouwen) verzamelde handtekeningen van de plaatselijke kastelein, om te bewijzen dat ze in één dag alle elf steden hadden bezocht. Een van de kasteleins was Jan Heslinga uit IJlst. Hij hield een lijst bij van mensen die in zijn herberg een handtekening hadden gevraagd voor de Elfstedentocht. Op de lijst kwamen 221 mannen en 6 vrouwen voor. Vast staat dat deze lijst niet compleet is omdat er in die tijd vele ijsherbergen langs de Friese waterroute stonden.

Willem Johan Herman Mulier, 10 maart 1865 – 12 april 1954, (beter bekend als Pim Mulier) schaatste op 21 december 1890 op vijftienjarige leeftijd de Elfstedentocht in een tijd van 12 uur en 55 minuten. Mulier zette de toon door zijn rit als recordrit te laten registreren. Op deze manier wilde hij aan de Elfstedentocht het wedstrijdelement toevoegen. Al voor de eeuwwisseling van 1900 was er internationale belangstelling voor de Elfstedentocht. Op 14 januari 1893 probeerden drie erkende Engelse hardrijders tevergeefs het record van Mulier te verbeteren. Pim Mulier wordt tegenwoordig gezien als één van de grondleggers voor de moderne sport in Nederland. Zo had hij ook een beeld van de Elfstedentocht als wedstrijd. Dit paste overigens ook goed in het tijdsbeeld. De duursport werd aan het einde van de 19e eeuw steeds populairder. Als voorbeeld kan o.a. de eerste marathon op de Olympische spelen in Athene (1896) en de eerste Tour de France (1903) genoemd worden. De populariteit van de schaatssport valt ook af te leiden uit de invoering van de Wet op de Leerplicht, 17 juli 1900. De Arnhemse courant van 7 januari 1901 maakt melding dat het ijs de Friezen in de war brengt, en thuisblijven wegens schaatsen zeker zal behoren tot de rubriek ‘ongoorloofd verzuim’.

In 1892 behoorde Pim Mulier tot de oprichters van de international Scating Union, opgericht in Scheveningen. Bij de oprichting van de Scating Union waren afgevaardigden uit de landen Engeland, Hongarije, Oostenrijk, Zweden, Duitsland, Noorwegen, Rusland en Nederland aanwezig. Pim Mulier werd later uitgeroepen tot eerste voorzitter van de Scating Union. Later, als secretaris van de Nederlandse Bond voor Lichamelijke Opvoeding (NBVLO) probeerde Pim Mulier de Elfstedentocht door de Friesche Ijsbond te laten organiseren. De

eerste notulen waarin de Friesche IJsbond melding maakt van een te houden Elfstedentocht, dateert van 18 december 1908. Hierin werd besloten dat de Friesche IJsbond de Elfstedentocht gaat organiseren. De voorzitter van de Friesche IJsbond, de heer S.H. Hijlkema, geeft daarin te kennen dat de secretaris van de Nederlandse Bond voor Lichamelijke Opvoeding, de heer Mulier, gaarne de tocht over de elfsteden van Friesland wil uitschrijven. Uit de notulen blijkt dat het bestuur van de Friese IJsbond van begin af aan verdeeld is geweest over de organisatie van de tocht. Een aantal bestuursleden was van mening dat het uitschrijven van een wedstrijd niet tot hun taak behoorde. De Friesche IJsbond is volgens de statuten geen wedstrijdorganisatie en dient zich uitsluitend met het ijstoerisme bezig te houden en zich in te spannen voor 'veilige ijsverkeerswegen.' In veel vergaderingen blijft dit onderwerp het bestuur verdelen. Dankzij de inzet van de heer Hijlkema wordt de organisatie van de tocht toch ter hand genomen. Nadat het besluit was genomen om de Elfstedentocht te organiseren, werden veel zaken opgepakt die geregeld moesten worden. De provinciale dag- en nieuwsbladen schonken veel aandacht aan het komende gebeuren. Op eerste kerstdag 1908 werd in het Leeuwarder Nieuwsblad een artikel opgenomen waarin de bepalingen stonden waaraan de rijders moesten voldoen om aan de tocht deel te mogen nemen.

De jurist Mindert Evert Hepkema, was vlak voor de kerstdagen op familiebezoek in Hamburg. In Duitsland ontving hij een telegram dat er een Elfstedentocht was uitgeschreven op 5 januari 1909. Wegens strenge vorst is tussentijds de inschrijfdatum vervroegd naar 31 december 1908 en 1 januari 1909. De nieuwe datum voor de Elfstedentocht werd vastgesteld op 2 januari 1909. Toen de heer Hepkema zich op 31 december 1908 wilde inschrijven voor de eerste officiële Elfstedentocht, kreeg hij te horen dat de inschrijving was gesloten. Naast de heer Hepkema waren er nog vele andere rijders voor wie inschrijving niet meer mogelijk was.

Op 2 januari 1909 werd - ondanks de dooi - de eerste Elfstedentocht gehouden, georganiseerd door de Friesche IJsbond onder het voorzitterschap van S.H. Hijlkema. De Friesche IJsbond gaf hierbij aan dat het om een eenmalig evenement ging en het een krachtmeting was, geen wedstrijd.

Oprichting van de vereniging “De Friesche Elf Steden”

In een artikel in het Leeuwarder Nieuwsblad beklagde Hepkema zich over de gevolgde procedure. De kwestie van het niet inschrijven van de rijders binnen de gestelde tijdslimiet, heeft de gemoederen in het bestuur van de Friesche IJsbond beziggehouden. In de bestuursvergadering van de Friesche IJsbond op 8 januari 1909, geeft voorzitter Hijlkema uitleg. Mulier had instructie gegeven om de inschrijving te stoppen bij vijftwintig schaatsers. Dit aantal was al overschreden toen het bericht binnenkwam, maar het bestuur had toch gemeend zich aan de instructies te moeten houden. Hierdoor was het voor Hepkema en anderen niet mogelijk om zich nog in te schrijven voor Elfstedentocht. Door de verdeeldheid binnen het bestuur over de taak van de Friesche IJsbond om de Elfstedentocht te organiseren en de mededeling dat het hier om een eenmalig evenement ging, werd een herhaling van een volgende georganiseerde Elfstedentocht heel klein.

Hepkema was inmiddels op de hoogte over het verschil van inzicht in het bestuur van de Friesche IJsbond en begon aan te sturen op een onafhankelijke vereniging. Op 7 januari 1909 publiceerde Hepkema een artikel in de Leeuwarder Nieuwsblad. In dit artikel wijst Hepkema op het succes en belangstelling voor de tocht en het feit dat er velen niet aan mee hebben mogen doen. In dit artikel doet Hepkema het voorstel om een vereniging op te richten die uitsluitend tot doel heeft om een Elfstedentocht te organiseren. Tevens doet hij de oproep aan iedereen die met zijn plannen in kan stemmen, hem daarvan blijk te geven. Bij voldoende steun wil Hepkema een voorlopige vergadering beleggen en een voorlopig

bestuur installeren. Het voorlopig bestuur krijgt dan als taak om de plannen verder uit te werken en de benodigde statuten samen te stellen.

Hepkema ontving zoveel positieve reacties op het handhaven van de wedstrijd, dat drie dagen later, op 10 januari 2009, in het Leeuwarder Nieuwsblad het definitieve plan tot oprichting van een vereniging voor de Friesche Elfstedentocht kon worden gelanceerd. Daartoe werd een openbare vergadering uitgeschreven op donderdag 15 januari 1909, in het Oranjehotel te Leeuwarden. Op de vergadering werden vier voorstellen met applaus aangenomen:

- 1) *Telkenjare moet, zo mogelijk, de Elfstedentocht met wedstrijd worden georganiseerd*
- 2) *De Tocht en Wedstrijd moeten vanuit Friesland worden georganiseerd.*
- 3) *De gehele regeling moet berusten bij eene vereniging, wier uitsluitend doel het is, de ijssport in Friesland te bevorderen in het algemeen, en het organiseren van dezer Elfstedentochten in het bijzonder.*
- 4) *Samenwerking met de Friesche Ijsbond wordt op prijs gesteld; het bestuur trede met den bond in overleg.*

Hiermee was vereniging "De Friesche Elfsteden" officieel opgericht. Het bestuur ging gelijk van start en binnen twee weken waren er statuten, vastgesteld op de Algemene Ledenvergadering van 27 januari 1909. Na één jaar had de vereniging de "Friesche Elf Steden" al 350 leden waarvan 30 donateurs.

Een verschil tussen de eerste Elfstedentocht van 2 januari 1909 en de Elfstedentochten georganiseerd door de vereniging "De Friesche Elf Steden" is de mogelijkheid tot deelname van toerrijder. Dit was overigens één van de eerste hindernissen van het bestuur. In die tijd hanteerde de Nederlandse Schaatsrijdersbond strenge normen voor het onderscheid tussen amateurs en professionals. De Nederlandse Schaatsrijdersbond stond ook niet toe dat professionals tegen amateurs uitkwamen in één wedstrijd. Omdat de vereniging het schaatsen van de Elfstedentocht ook voor amateurs mogelijk wilde maken, is in overleg met de Ijsbond vastgesteld dat de vereniging twee wedstrijden uitschrijft, professionals en amateurs. Als eerste starten de professionals om 5.30 uur gevolgd door de amateurs. Dit is tot op de dag van vandaag gehandhaafd met dien verstande dat het voor de amateurs geen wedstrijd meer is.

Op woensdag 7 februari 1912 werd de eerste Elfstedentocht gereden die georganiseerd was door de vereniging "De Friesche Elf Steden". In totaal heeft de vereniging veertien tochten georganiseerd onder leiding van 5 verschillende voorzitters. In totaal heeft de vereniging 9 voorzitters gehad waarvan Hepkema de eerste en tevens langzittende is geweest, 1909 tot 1947 (38 jaar).

Het schaatsen van de Elfstedentocht heeft altijd kunnen rekenen op belangstelling en bewondering van pers en publiek. Ook voorafgaand aan de eerste georganiseerde Elfstedentocht. Dankzij de oprichting van de vereniging "De Friesche Elf Steden" is het georganiseerd schaatsen langs de Elf Steden in één dag niet bij één keer gebleven, maar zelfs uitgegroeid tot een internationaal evenement. Op dit moment telt de vereniging `De Friesche Elf Steden` bijna dertigduizend leden. Na de oprichting in 1909 heeft de vereniging de tochten altijd georganiseerd zonder reclamesponsoring. Het evenement kan georganiseerd worden dankzij de inzet van duizenden vrijwilligers!

Sybe Bruining
secretaris vereniging "De Friesche Elf Steden"